

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЛЕЙБОРИСТСЬКИМИ УРЯДАМИ Т. БЛЕРА ТА Г. БРАУНА (ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ)

К. М. Носко

Запорізький національний університет

katherinenosko1623@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1660-1321>

М. О. Фролов

Запорізький національний університет

sekr@znu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2165-1553>

Ключові слова: Т. Блер, Г. Браун, «третій шлях», вища освіта, британська система освіти, «новий лейборизм».

У статті розглядаються державні реформи Великобританії у сфері освіти, що були запроваджені за часів правління урядів «нових лейбористів» Т. Блера та його наступника Г. Брауна (1997-2010 рр.). Для підтримки конкурентоспроможності держави на світовому ринку необхідно було звернути увагу на реформу системи освіти, що відповідала б викликам сучасності, головним чином, через впровадження програм, спрямованих на отримання освіти протягом життя. Здійснено аналіз змін на всіх ступенях освіти Великобританії, що були впроваджені лейбористськими урядами.

MODERNIZATION OF THE UNITED KINGDOM EDUCATION SYSTEM BY THE LABORIST GOVERNMENTS OF T. BLAIR AND G. BROWN: THROUGH THE PRISM OF GOVERNMENT PROGRAMS

K. Nosko

Zaporizhzhia National University

M. Frolov

Zaporizhzhia National University

Key words: T. Blair, G. Brown, «third way», higher education, British education system, «new Labor».

The article considers the state programs of Great Britain in the field of education, which were introduced during the government of «New Labour» Tony Blair and his successor Gordon Brown (1997-2010). To keep the State competitive on the world market, attention must be paid to reforming the education system to meet modern requirements, through programs aimed at lifelong learning.

The main purpose of this work was to review government programs aimed at reforming all levels of education in the United Kingdom. The method is based on the comparison and analysis of documents. Modernization programs developed by the administrations of Tony Blair and Gordon Brown have proposed complex and structural changes from preschool to higher education and lifelong learning.

We conclude that this goal includes the establishment of preschool facilities for all children between 4 and 5 years of age, the massive introduction of the latest computer technology in schools, and the improvement of children's literacy in English, mathematics, and science. Attention was paid to the professional development of teachers and school administration.

One controversial reform was the introduction of university tuition fees. With the increase in funding needs for higher education, the State budget remained limited, and university tuition fees were necessary. We note an increase in the

percentage of students who have received the National Standard. Negative measures include the introduction of university fees, insufficient salary increases for teachers, etc. But, this educational reform will not prove its effectiveness in the coming years, and it is only a matter of time, especially since the United Kingdom is in the leading position in the quality and efficiency of education, the number of foreign students, etc.

У Великій Британії 1997 р. до влади приходять «нові лейбористи» на чолі з Т. Блером. Особливістю програми партії стає її соціал-демократична орієнтація, так званий «блеризм», тобто особлива модель політики, що включала в себе ряд реформ, які були направлені на створення соціальної держави з раціональним розподілом бюджету. Уряд пропонував країні «третій шлях» розвитку, курс на відновлення соціальної рівності та справедливості. Адже на кін. 80-90-х рр. XX ст. в умовах стрімкої глобалізації на порядок денний у Великобританії постали питання реформування соціальної політики, що могли б вирішити проблеми добробуту та стабільності для населення, подолання інфляції, забезпечення ринку праці кваліфікованими та конкурентоспроможними працівниками, поліпшення медичного обслуговування тощо. Розвиток національної освітньої системи – став одним з ключових напрямків соціальної політики уряду «нових лейбористів» під керівництвом Т. Блера (1997-2007 рр.) та його наступника Г. Брауна (2007-2010 рр.), коли ними була прийнята модернізація фундаментальних, стрижневих стратегічних пріоритетів внутрішньої політики партії. Для України вкрай важливий та корисний досвід даних програм та стратегій, що мали успіх у зарубіжних країнах, адже наша країна в процесі реформування та вироблення оптимальної моделі системи освіти.

Нині накопичено значну кількість досліджень з питань соціальної політики «нових лейбористів» Великої Британії, зокрема П. Мендельсон і Р. Ліддл у своїй роботі «Революція Блера» («The Blair Revolution») аналізують особливості модернізації лейбористської партії, досліджують соціальну політику та її результат¹. Важливою для вивчення є праця Е. Роунслі «Слуги народу. Історія «нових лейбористів» зсередини» («Servants of the People. The Inside Story of New Labour»), де розглядається діяльність партії після перемоги на виборах 1997 р., сама робота побудована на діалогах діячів уряду та парламенту з Т. Блером та його однопартійцями. Автор демонструє меха-

нізми прийняття рішень «новими лейбористами», зокрема і у соціальній сфері².

С. Болл у роботі «Освітня політика в Англії: зміна режимів регулювання (1945-2001)» («Education Policy in England: Changing modes of regulation (1945-2001)») здійснив аналіз освітніх реформ, навчальних програм, національних тестувань, що були проведені в країні, проте його дослідження хронологічно обмежене і зачіпає лише деякі ідейні аспекти освітніх реформ неолейбористів³. Д. Хіллом у статті «Третій шлях і освіта: Нові Лейбористи, домінування неоліберального глобального капіталу в європейській освітній політиці та зростання нерівності» («The Third Way and education: New Labour, the dominance of neo-liberal global capital in European education policies, and the growth of inequality») окремо розглянуто нову освітню політику лейбористів у рамках неоліберального проекту глобального капіталу, співпрацю бізнесових структур з освітніми закладами.⁴

Серед досліджень на пострадянському просторі варто відмітити роботи А. Сбруєвої⁵, Д. Гончарової⁶, О. Жукова⁷, О. Охошина⁸, де авторами розглядаються зміни, в одному з пріоритетних напрямків соціальної політики «нових лейбо-

² Ronsley A. Servants of the people. Internal history of new work. London: Penguin UK, 2001. 568 p.

³ Ball S. et al. Education policy in England. Changing modes of regulation: 1945-2001 London: Institute of Education and King's College, University of London. February 2002. 44p.

⁴ Hill D. The Third Way and education: New Labour, the dominance of neo-liberal global capital in European education policies, and the growth of inequality. URL : <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002196.htm> (Last access: 17.02.2021).

⁵ Сбруєва А.А. «Третій шлях» реформування англійської школи та його оцінки в контексті неоліберальної ідеології. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. С. 105-112.

⁶ Гончарова Д. С. Реформа высшего образования и введение платы за обучение в Великобритании в 1998–2010 гг. Вестник Томского государственного университета. История. 2014. № 6 (32). С. 67-74.

⁷ Жукова О. Проблеми та перспективи вищої освіти у Великобританії в контексті політики зайнятості. Вісник інституту історії. Етнології і права : зб. наук. праць. Вип. 5. Вінниця, 2007. С. 73-76

⁸ Охошин О. В. Реформы образования в политике Тони Блэра. Преподаватель XXI век, 2014. С. 32-39.

¹ Mendelssohn P., Liddle R. Blair's Revolution. London: Faber and Faber, 1996. 274 p.

ристів» – освітній сфері, продемонстровані відмінності з політикою попереднього уряду – консерваторів. Однак відсутній комплексний аналіз урядових ініціатив в освітній сфері, автори не виокремлюють негативних наслідків, які б могли нести за собою ці реформи, майже не вивчаються результати реформ, що проявили себе не відразу після їх реалізації.

Зважаючи на вищезазначені упущення з питань модернізації системи освіти Великобританії даного періоду нами було залучено до вивчення наступні документи: «Біла книга: досконалість у школах» (White Paper: Excellence in Schools)⁹, «Закон про шкільну і вищу освіту 1998 р.» (The Teaching and Higher Education Act of 1998)¹⁰, «Фінансовий звіт про бюджет 1997-1998 рр.» (The Financial Statement and Budget Report 1997-98)¹¹, «Біла книга: майбутнє вищої освіти» (The White Paper, the Future of Higher Education)¹², «Законом про вищу освіту від 2004 р.» (The Higher Education Act of 2004)¹³. Особливу увагу заслуговують Маніфести лейбористської партії від 1997¹⁴ та 2001 рр.¹⁵, де був оголошений курс соціальної політики, а в його контексті і реформування системи освіти Великобританії. Ці джерела дозволяють комплексно дослідити причини зміни освітньої політики в країні, головні шляхи та механізми реалізації запланованого, прослідкувати динаміку втілення реформ, їх економічну складову та зробити висновки щодо результатів дії програм урядів «нових лейбористів».

Метою нашої статті є аналіз державних програм, що мали за ціль реформувати всі ступені британської системи освіти за часів кабінету Т. Блера та Г. Брауна. Пояснити причини появи необхідності перегляду політики у сфері освіти, ви-

значити основні здобутки та прорахунки кроків лейбористів.

В концепції «третього шляху» лейбористи відводили центральне місце реформі освіти, так звана впровадження інвестицій в людський капітал. Передбачалося, що британці повинні стати висококваліфікованими працівниками, які зможуть забезпечувати себе роботою і цим самим країна позбудеться проблем з бідністю чи безробіттям через реформування системи освіти¹⁶.

Звернемо увагу на статистичні дані подані у «Білій книзі: досконалість у школах» від 1997 р., де зазначається, що станом на 1996 р. 6 з 10 дітей 11-річного віку не досягли очікуваного рівня грамотності з англійської мови та математики, схожа ситуація спостерігається і зі школярами 14-річного віку. Близько 2-3% шкіл взагалі не працювали, 1 з 10 шкіл мали слабкі показники у результатах з предметів природничого, математичного циклу та англійської мови, третина шкіл не повністю відповідали державним стандартам¹⁷.

З початком XX ст. шкільна освіта ще не була загальною для всіх дітей аж до закінчення Другої світової війни. Лише в 1950-1960 рр. почали створювати розгалужені мережі загальноосвітніх шкіл, та до 1980-х рр. доступ до університетської освіти міг отримати порівняно невеликий відсоток громадян¹⁸. Лейбористи пояснювали, що проблеми в освітній сфері мали глибоке історичне коріння. Британцям не вдалося закласти основи системи загальної освіти наприкінці XIX століття, як це робили – Франція, Німеччина та США, які визнали, що стратегія національного процвітання залежить від добре розвинутої початкової та середньої освіти для всіх учнів у поєднанні з ефективними системами професійного навчання та вищої освіти. Уряди Великої Британії загальною освітою знехтували, задовольнялись тим, що покладалися на приватні школи, щоб забезпечити елітарний доступ до університетів¹⁹.

У Маніфесті лейбористської партії від 1997 р. були продемонстровані комплексні і структурні зміни у системі освіти Великобританії, що мали на

⁹ The White Paper: Excellence in Schools. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (дата звернення: 18.02.2021).

¹⁰ The Teaching and Higher Education Act of 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/30/contents> (дата звернення: 18.02.2021).

¹¹ Financial report and budget report 1997-98. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/335445/Appropriation_Accounts_1996-97. (Last access: 18.02.2021).

¹² White Paper, the future of higher education. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmeduski/425/425>. (appeal date: 18.02.2021).

¹³ Law on Higher Education of 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents> (Last access: 17.02.2021).

¹⁴ Labor Manifesto 1997. URL: <http://labourmanifesto.com/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (Last access: 17.02.2021).

¹⁵ Ambitions for Britain. Labor's Manifesto 2001. April 2001. URL: <http://labourmanifesto.com/2001/2001-labour-manifesto.shtml> (Last accessed: 18.02.2021).

¹⁶ Охошин О. В. Реформи образования в политике Тони Блэра. Преподаватель XXI век, 2014. С. 33.

¹⁷ White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

¹⁸ White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

¹⁹ White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

меті всебічно реформувати всі ступені освіти²⁰. Це було необхідним кроком для реалізації головної цілі – вивести країну на передові позиції в економічному розвитку: «інвестиції, що підвищують стандарти освіти для всіх дітей, закладуть основи стійкого економічного зростання та процвітання в майбутньому»²¹. Проголошувався курс на боротьбу з низькими стандартами шкільної освіти, впровадження комп'ютерних технологій, збільшення кількості державних шкіл та дошкільних закладів, можливість отримувати освіту протягом життя та легко перекваліфіковуватись населенню відповідно до запитів роботодавців: «залишатися працездатними у міру зміни ринку праці»²².

Лейбористи на 1997 р. виокремили деякі принципи, на основі яких мала бути реформована система освіти Великобританії:

1. реформа освіти – пріоритетний напрям роботи уряду.

2. рівні можливості доступу до освіти для всіх громадян.

3. підвищення кваліфікації для вчителів та керівників шкіл.

4. автономізація закладів освіти, проте школи, що не надають освіту відповідно державним стандартам мають бути реформованими, або закритими.

5. реформування освіти неможливе без співпраці школи з батьками, церквою, органами місцевого самоврядування тощо²³.

В першу чергу уряд звернув увагу на дошкільну освіту, було запропоновано ввести систему шкіл для дітей 4-5 років, у тому числі і для дітей з особливими потребами для підготовки до школи. Для учнів початкових класів впроваджувалась так звана «базова оцінка» (Baseline assessment) – оцінка, що має відобразити прогрес учня з англійської мови, математики. Крім того до уваги бралися показники соціального та емоційного розвитку учня, а вчитель зі своєї сторони, виходячи з даного аналізу мав би планувати уроки, завдання для окремих дітей, у тому числі і для корекції їх навчальних досягнень²⁴.

²⁰ Ambitions for Britain. Labour's Manifesto 2001. April 2001. URL: <http://labourmanifesto.com/2001/2001-labour-manifesto.shtml> (дата звернення: 18.02.2021).

²¹ Ronsley A. *Servants of the people. Internal history of new work*. London: Penguin UK, 2001. P. 132.

²² Labor Manifesto 1997. URL: <http://labourmanifesto.com/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (Last access: 17.02.2021).

²³ Mandelson P., Liddle R. *The Blair Revolution*. London: Faber and Faber, 1996. P. 201.

²⁴ White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

У вересні 1998 р. було урядом було ініційовано «Національний проєкт покращення грамотності» для учнів початкових шкіл, було збільшено кількість годин на вивчення англійської мови та математики²⁵. Окрім цього була запроваджена система меншого наповнення класів початкової школи (не більше 30 осіб), щоб вчитель міг приділити більше уваги кожному вихованцеві²⁶.

Для того, щоб підвищити рівень викладання в державних школах згідно з інформацією у «Фінансовому звіті про бюджет 1997-1998 рр.» на сферу освіти було виділено 19 млрд фунтів стерлінгів²⁷. Передбачалось збільшити різноманітність шкіл, вводився тип спеціалізованих середніх навчальних закладів, які утримувались інвесторами і вивчались, головним чином, профільні дисципліни (математика, мистецтво, іноземні мови, менеджмент, спортивні заняття тощо). «Економія коштів протягом 1997-98 рр. дозволила уряду витратити більше на освіту, інвестувати в школи та на заходи для підвищення кваліфікації вчителів. У першу чергу гроші будуть спрямовані на підготовку фахівців у сфері IT-технологій»²⁸.

У програмі розвитку шкільної освіти 1998 р. було передбачено покращення шкільних стандартів викладання, перепідготовку вчителів, директорів, підвищення рівня знань учнів з англійської мови та математики, слідувати за прогресом учнів протягом навчальних років, покращення умов для навчання дітям з особливими потребами, підключення шкіл до мережі Internet. Пропонувалося створення сімейних центрів грамотності, де батьки можуть навчатися з дітьми, підтримка обдарованої молоді, звернути увагу на підтримку молодих учителів, підвищити середню заробітну плату освітянам[10]. До 2002 р. лейбористи ставили наступні цілі:

- 80% 11-річних дітей повинні досягти національних стандартів грамотності з англійської мови;
- 75% 11-річних дітей мають досягти стандартів грамотності у математиці²⁹.

²⁵ Law on Teaching and Higher Education of 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/30/contents> (Last access: 18.02.2021).

²⁶ Охошин О. В. *Реформи образования в политике Тони Блэра. Преподаватель XXI век*, 2014. С. 34.

²⁷ Financial report and budget report 1997-98. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/335445/Appropriation_Accounts_1996-97. (Last access: 18.02.2021).

²⁸ Financial report and budget report 1997-98. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/335445/Appropriation_Accounts_1996-97. (Last access: 18.02.2021).

²⁹ White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

У Маніфесті 2001 р. лейбористи знову заявили про наміри продовжити свою політику реформування шкільної освіти, ці ідеї знайшли своє вираження у Законі про освіту 2001 р. та інших офіційних документів уряду (зокрема «White Paper, the Future of Higher Education»³⁰). Передбачалося урізноманітнення освітніх стандартів у старшій школі, задоволення потреб ринку праці, надання колам широкої автономії у сфері фінансування, доступ до якісної освіти для всіх соціальних та етнічних груп населення³¹.

Не оминув уряд Т. Блера і систему вищої школи Великобританії, 1998р. був прийнятий «Закон про вищу освіту», за яким у Великобританії вводилась оплата за навчання, пільги отримували лише діти з бідних сімей. Якщо конкретизувати, то студенти, сім'ї яких мали річний дохід менше 23 тис. фунтів стерлінгів звільнялися від оплати, з доходом в 23-25 тис. фунтів стерлінгів плата за навчання розраховувалась за спеціальною шкалою, лише з доходом сім'ї більше 35 тис. фунтів стерлінгів вартість навчання складала 1000 фунтів стерлінгів на рік з урахуванням інфляції³². Дана система існувала до 2006 р., а з наступного року університети на власний розсуд могли збільшити оплату за навчання, в цілому в країні вона зросла близько 15,7%³³.

Держава надавала кредити на отримання вищої освіти, повертати які потрібно було лише після закінчення навчання та за умови працевлаштування з річним доходом більше 10 тис. фунтів стерлінгів³⁴. Законом про вищу освіту від 2004 р. вартість навчання збільшувалась у 3 рази!³⁵ Після цього оплата складала близько 3 тис. фунтів стерлінгів, це пояснювалось нестачею коштів у бюджеті для видатків на вищу школу. Це призведе-

ло до такого негативного явища, як недоступність вищої освіти для значного відсотка населення з негативного боку, так і підвищення конкурентоспроможності на ринку праці людей з вищою освітою та збільшенням для таких спеціалістів заробітної плати³⁶.

Варто відмітити, що лейбористи тримались позицій, що вища освіта не може бути масовою, заробітна плата людини з вищою освітою буде значно вищою, а це означає, що плата за навчання є своєрідною інвестицією в своє майбутнє. Таким чином введення оплати за навчання дозволило б зменшити державі видатки на вищу освіту, модернізувати технічне оснащення університету, створити матеріальну базу для фінансування наукових досліджень³⁷.

Метою «нових лейбористів» стало забезпечення можливості отримувати освіту протягом життя, не обмежуючись при цьому лише закінченням університету. Для цього пропонувалось створити персональні рахунки - Individual Learning Account. Громадяни, що відкривали дані рахунки отримували 150 фунтів від держави, як перший внесок та протягом всієї своєї трудової діяльності вкладали гроші на перепідготовку чи на підвищення кваліфікації, будь яка сума на рахунок не обкладалась податком. Також власникам таких рахунків надавалась знижка при оплаті курсів підвищення комп'ютерної грамотності³⁸.

До висновку можемо зазначити, що система освіти Великобританії постійно знаходиться у стані реформування, не оминув цього і лейбористський уряд Т. Блера та Г. Брауна, де вони робили ставку на створення конкурентоспроможних працівників та можливість отримати освіту протягом всього життя, швидко переорієнтуватись під зміни кон'юнктури ринку. Для реалізації цієї мети освітня реформа охопила всю систему освіти від дошкільної до вищої. Передбачалося створення дошкільних закладів для всіх 4-5-річних дітей, масове впровадження новітніх комп'ютерних технологій в школи, підвищення рівня грамотності у дітей з англійської мови, математики та природничих наук. Можемо зазначити, що успішними крока-

educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html (Last access: 18.02.2021).

³⁰ White Paper, the future of higher education. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmeduski/425/425>. (appeal date: 18.02.2021).

³¹ Ambitions for Britain. Labour's Manifesto 2001. April 2001. URL: <http://labourmanifesto.com/2001/2001-labour-manifesto.shtml> (дата звернення: 18.02.2021).

³² White Paper, the future of higher education. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmeduski/425/425>. (appeal date: 18.02.2021).

³³ Гончарова Д. С. Реформа высшего образования и введение платы за обучение в Великобритании в 1998–2010 гг. Вестник Томского государственного университета. История. 2014. № 6 (32). С. 70.

³⁴ Labor Manifesto 1997. URL: <http://labourmanifesto.com/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (Last access: 17.02.2021).

³⁵ Law on Higher Education of 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents> (Last access: 17.02.2021).

³⁶ Law on Higher Education of 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents> (Last access: 17.02.2021).

³⁷ З.Сбруєва А.А. «Третій шлях» реформування англійської школи та його оцінки в контексті неоліберальної ідеології. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. С. 109.

³⁸ Ambitions for Britain. Labor's Manifesto 2001. April 2001. URL: <http://labourmanifesto.com/2001/2001-labour-manifesto.shtml> (Last accessed: 18.02.2021).

ми лейбористів стали: збільшення відсотку учнів з прогресом у знаннях з англійської мови математики та природничих наук (72-75% на 2010 р. у порівнянні з 54% у 1995-1996 рр.)³⁹.

До негативних дій відносять введення оплати за навчання в університеті, недостатнє підвищення зарплат освітянам тощо. Проте, дана реформа не змогла б повністю продемонструвати свою ефективність в найближчі роки, це лише питання часу, тим паче, що Велика Британія продовжує тримати

провідні світові позиції з якості та ефективності навчання, кількості іноземних студентів тощо.

Подальшого вивчення потребує питання визначення наслідків освітньої політики «нових лейбористів» у Великобританії, її ефективність та недоліки, порівняння з реформами наступних урядів з метою створення оптимальної та найбільш актуальної моделі освітньої системи. Важливим стане і дослідження регіональних особливостей модернізації вищої освіти у Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії.

³⁹ 7. Ronsley A. *Servants of the People. The Inside Story of New Labour*. London : Penguin UK, 2001. P.299.

References

Honcharova D. S. Reforma vyssheho obrazovanyya u vvedenye platy za obuchenye v Velykobrytanyy v 1998–2010 hh. *Vestnyk Tomskoho gosudarstvennogo unyversyteta. Ystoryya*. 2014. № 6 (32). P. 67-74.

Okhoshyn O. V. Reformy obrazovanyya v polytyke Tony Bléra. *Prepodavatel' KHKHI vek*, 2014. P. 32-39.

Sbruyeva A.A. «Tretiy shlyakh» reformuvannya anhlis'koyi shkoly ta yoho otsinky v konteksti neoliberal'noyi ideolohiyi. *Pedahohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats'*. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2002. P. 105-112

Zhukova O. Problemy ta perspektyvy vyshchoyi osvity u Velykobrytaniyi v konteksti polityky zaynyatosti. *Visnyk instytutu istoriyi. Etnolohiyi i prava : zb. nauk. prats'*. Vyp. 5. Vinnytsya, 2007. P. 73-76

Ambitions for Britain. Labor's Manifesto 2001. April 2001. URL: <http://labourmanifesto.com/2001/2001-labour-manifesto.shtml> (Last accessed: 18.02.2021).

Ball S. et al. *Education policy in England. Changing modes of regulation: 1945-2001* London: Institute of Education and King's College, University of London. February 2002. 44p.

Hill D. The Third Way and education: New Labour, the dominance of neo-liberal global capital in European education policies, and the growth of inequality. URL : <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00002196.htm> (Last access: 17.02.2021).

Labor Manifesto 1997. URL: <http://labourmanifesto.com/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (Last access: 17.02.2021).

Mendelssohn P., Liddle R. *Blair's Revolution*. London: Faber and Faber, 1996. 274 p.

Ronsley A. *Servants of the people. Internal history of new work*. London: Penguin UK, 2001. 568 p.

Law on Higher Education of 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/8/contents> (Last access: 17.02.2021).

Financial report and budget report 1997-98. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/335445/Appropriation_Accounts_1996-97. (Last access: 18.02.2021).

Law on Teaching and Higher Education of 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/30/contents> (Last access: 18.02.2021).

White Paper: School Excellence. URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/wp1997/excellence-in-schools.html> (Last access: 18.02.2021).

White Paper, the future of higher education. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmmeduski/425/425>. (Last access: 18.02.2021).